

ROBERTAS ŠVELNIKAS

XIX a. kelioninė reikmenų dėžutė – nesereras¹

XVIII a. Prancūzijoje pradėjo plisti reikmeninės, pačių prancūzų dar vadinamos *necessaire de Voyage* – keliautojams skirtos dėžutės visiems gyvenimo atvejams. Prancūzijoje šių kelioninių dėžučių užuomazgos aptinkamos jau XIV a. pabaigoje. Jos buvo skiriamos tik būtiniausioms asmeninėms reikmėms. XVIII a. ilgalaikėse kelionėse tapo būtina su savimi turėti pakankamai kompaktišką keliautojo poreikius tenkinančių priemonių rinkinį. Tai asmeninės higienos priemonės, kurių dalis šiuolaikinį keliautoją tiesiog glumintų: liežuvio gremžtukas, auksinis dantų šepetukas, ausų krapštukai su perlamutro rankenėlėmis, įvairių formų dantų krapštukai, stalo įrankiai ir aksesuarai, taip pat labiau įprasti aksesuarai: skutimosi reikmenys, kelių rūšių žirkklės, šukos, ylos, šepetėliai, įvairiausių kvėpalų ir tepalų buteliukai, veidrodžiai, siuvimo reikmenys ar laiškams rašyti skirtos priemonės. Visi šie daiktai turėjo užtikrinti maksimalų komfortą išvykose. Neretai visa tai buvo bandoma sutalpinti į nedideles dėžutes. Kartais sunku patikėti, kad nedidelio formato dėžutėse tilpdavo daugiau nei šimtas įvairios paskirties priemonių, kurios turėjo tik joms skirtas vietas.

Didėjant tiek vyrams, tiek moterims skirtų kelioninių dėžučių populiarumui, gausėjo ir reikmenines gaminančių meistrų, juvelyrų bei auksakalių, kurie patenkindavo net pačių įnoringiausių užsakovų poreikius, įkuriančių savo dirbtuves prestižinėse Paryžiaus vietose. Meistrai, pasitelkę savo išmonę, profesionalumą, estetinį pajutimą, nedidelėje skrynute erdvėje, išnaudodami kiekvieną erdvės centimetrą su įvairiomis pertvaromis bei perdangomis, sugebėdavo įkomponuoti neįtikėtinais daug tarpusavyje derančių, įvairių formų ir paskirties daiktų.

XVIII–XIX a. didžiąją keliautojų daugumą sudarė aukštuomenės atstovai, kurių utilitarinės skrynutės atspindėdavo jų turtus bei aukštą padėtį visuomenėje. Neserų dekorui buvo naudojamos tauriosios

medienos rūšys: raudonmedžio, juodmedžio ar tujos lukštas su žalvario, vario, kaulo ar perlamutro plokštelėmis, iš kurių *marketri* dekoravimo technika buvo modeliuojami augaliniai, geometriniai, zoomorfiniai motyvai ar jų kombinacijos.

XX a. pradžioje, įsivyravus *art deco* stiliui, neseserai tapo nepakeičiamu moterišku atributu. Kelioninės dėžutės pradėtos gaminti įmantrių formų, panašėjančios į futliarus. Keičiantis visuomenės poreikiams, šių futliarų turinys taip pat kito: mažėjo atributų, atsirado naujos paskirties daiktų, tokių kaip lūpdažiai, pudrinės, nedideli laikrodžiai ar dėklai cigaretėms laikyti. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui neseserai tapo nebeaktualūs, buvo pradėti gaminti elementarūs odiniai ar medžiaginiai dėklai – kosmetinės.

Reikšminiai žodžiai: kelioninė dėžutė, neseseras, skrynutė, kosmetinė, Napoleono III stilius.

XIX a. eksponatas (1 pav.) (inv. nr. ŠAM GEK 15561; ŠAM I-D 686) į Lietuvos dailės muziejaus (LDM) Prano Gudyno restauravimo centro meninių baldų restauravimo dirbtuves atvežtas 2018 m. iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus. Pagal eksponato stilistinius bruožus, formą, apdailai panaudotas medžiagas (tiek vidaus, tiek išorės), užrakto, dangčio varstymą ribojančius mechanizmus, dėžutę galima būtų priskirti Napoleono III stiliui, kuris buvo populiarus Napoleono III valdymo laikotarpiu. Šis stilius dar vadinamas antruoju ampyru arba antruoju imperijos stiliumi (*second empire*).

Dėžutėje yra išlikęs veidrodžio rėmas su atlenkiama kojele, vidinėje pusėje ant rėmo skydelio yra priklijuota popieriaus skiautė su užrašu prancūzų kalba: „*fait par adolphe ... (?) sousofficier des armees francaises en conges de convalescence 1841*“ („pagaminta Adolfo ... (?) Prancūzijos kariuomenės puskarininkio, atostogų po sužeidimo metu 1841 m.“) (2 pav.). Manytina, kad Prancūzijos armijos puskarininkis dekoravo tik dėžutės vidų, pritaikydamas pertvaras pasirinktiems aksesuarams. Tačiau raštelyje įrašyta data neatitinka Napoleono III stiliaus chronologinės sekos (deklaruojamas stiliaus laikotarpis – 1852–1870 m.).

XIX a. pirmoje pusėje Prancūzija neturėjo išskirtinio, aiškiai išreikšto vientiso stiliaus, kaip pavyzdžiui, baroko ar klasicizmo epochos laikotarpiais. Šiuo laikotarpiu vyrauja stilių įvairovė bei jų kaita: tai paskutiniai *direktorijos* stiliaus atgarsiai (nykstančio Liudviko XVI ir užgimstančio ampyro stilių samplaika), *ampyro* stilius, Anglijos

1 pav.
Neseseras. XIX a. I p. Prieš restauravimą.

ŠAM GEK 15561, ŠAM I-D 686.
Fot. Vilma Šileikienė

—

2 pav.
Neseseras su atverstu dangčiu.

ŠAM GEK 15561, ŠAM I-D 686.
Fot. Vilma Šileikienė

baldininkų įtaka, valdant Karoliui X, trumpai egzistavęs *postampyro* – *bydermajerio* stilius, kurį netrukus pakeitė *neorokoko* stilius. Įsigalėjus pramonei, imtos rengti tarptautinės parodos, kurios paklojo pamatus pseudo arba naujųjų stilių atsiradimui. Prancūzijos baldininkystės kontekste stilių kaita nesibaigia ir neatsiranda su ta diena, kai į sostą įžengia monarchas, su savimi atsinešdamas ir savo vardo stilių. Blėstantis stilius palaipsniui užleisdavo vietą naujam. Tikėtina, kad aptariamasis neseras atspindi besiformuojantį Napoleono III *pseudo* stilių su būdingu

3 pav.
Išimtos perdangos
su aksesuarais prieš
restauravimą.

Fot. Vilma Šileikienė

saikingu inkrustacijos motyvu, tiesiomis, kelių eilių ir skirtingo pločio žalvarinėmis juostelėmis, inkrustuotomis į juodmedinį paviršių su blizgia danga, briaunų apdengimu išgaubtomis žalvario plokštelėmis su šiame laikotarpyje naudota furnitūra, kaip ir vėlyvajam neoklasicizmo stiliaus laikotarpiui būdingais bruožais: aiškiomis harmoningomis proporcijomis, tiesiomis linijomis, saikingu dekoru.

Ši nedidelė (14 cm aukščio, 22,5 cm gylio, 32 cm pločio) dėžutė su atverčiamu dangčiu, dvejomis nuimamomis perdangomis ir išimamu bei pastatomu veidrodžiu, pagaminta iš beržo medienos, pasižymi tiesiomis linijomis, griežta konstrukcine forma. Apdailai panaudotos tauriosios medienos rūšys: juodmedžio bei raudonmedžio lukštas, veidrodžio pagrindui – raudonmedžio medienos masyvas. Dėžutės paviršius dekoruotas trijų skirtingų pločių (2 mm, 1,5 mm, 08 mm) geltonojo metalo juostelėmis, briaunos padengtos 10 mm išgaubtais geltonojo metalo apvadais. Centrinė dangčio dalis dekoruota augaliniais ir zoomorfiniais motyvais, graviruotomis geltonojo, rausvojo ir baltojo metalo plokštelėmis, kaulu bei perlamutru. Viduje gausu pertvarų, pagamintų iš kartono, dengto raudonos spalvos faktūriniu popierumi², kombinuojant su raudonos spalvos aksomu. Dvi išimamos perdangos – smulkių įrankių futliarai, kurie pagaminti iš skirtingų medžiagų: viršutinė perdanga pagaminta iš kartono, kurio pagrindas bei įrankiams pritaikytos ertmės dekoruotos raudonos spalvos aksomu, pertvarėlių plokštumos – raudonos spalvos faktūriniu popierumi, apatinėje perdangos dalyje

4 pav.
Dalis dėžutės turinio.
Fot. Vilma Šileikienė

prikljuotas rausvos spalvos šilkas su paminkštiniu, ant kurio likęs žirklių įspaudas (pačios žirklių neišlikusios), dėklo šonuose įklijuotos metalinės rankenėlės. Antra, apatinė perdanga pagaminta iš 5 mm storio medinės lentelės, kuri nežymiai deformuota. Viršutinė dalis dekoruota raudonu aksomu su aksuarų tvirtinimui skirtomis persiūto aksomo kilpelėmis, apatinėje pertvarėlės dalyje – klijuotas, raudonai tonuotas popierius (3 pav.).

Išlikęs toks dėžutės turinys: veidrodžio rėmelis su atlenkiama kojele, du stikliniai buteliukai ir du stikliniai indeliai su metaliniais dangteliais, viena stiklinė taurelė, du vaistų buteliukai, trys metalinės dėžutės, viena stiklinė dėžutė metaliniu dangteliu su dviem skirtingais, nedideliais, tikėtina, skutimosi peiliukui skirtais galąstuvais, dvi sidabrinės lėkštutės, cilindro formos kartoninė talpa su vaistais, iš faktūrinio popieriaus pagamintas daugkartinio naudojimo vokas, turintis savo vietą dėžutės nišoje, septynios įvairios paskirties priemonės – dalies paskirtis neaiški (4 pav.). Taip pat dėžutėje rastas nedidelio formato vokas su užrašu lenkų kalba (5 pav.). Vieno puslapio laiško fragmentas, rašytas „graždanka“ (6 pav.). Raštelio turinį pavyko perskaityti tik fragmentiškai (tekste vartojami tiek slaviški, tiek ir lietuviški žodžiai, rašyti kirilica)³. Manytina, kad, pasikeitus nesesero savininkams, dėžutės turinys papildytas priemonėmis, neturinčiomis konkrečios vietos dėžutėje.

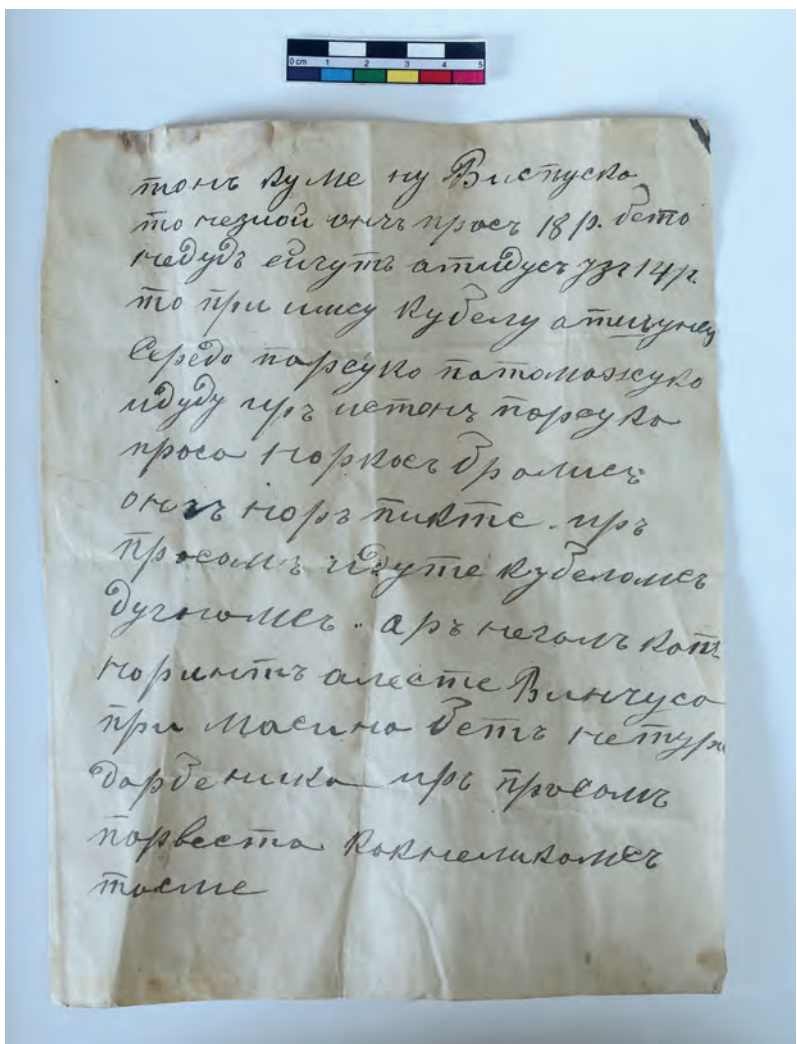
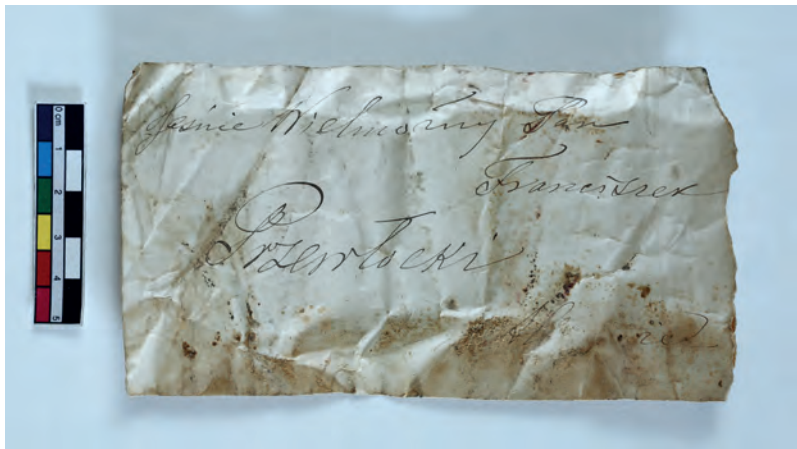
Vienas iš įdomesnių išlikusių dėžutės artefaktų yra XIX a. pirmos pusės autentiškoje talpoje išlikęs homeopatinė vaistų rinkinys, kurį sudaro keturi nepažeisti stikliniai buteliukai su originaliomis etiketėmis ir vaistų grūdėliais (7 pav.). Pavyzdžiui, ant vieno iš buteliukų yra lotyniškas

5 pav.
Vokas su užrašu lenkų kalba prieš restauravimą.

Fot. Vilma Šileikienė

6 pav.
Laiško fragmentas.

Fot. Vilma Šileikienė

7 pav.
Homeopatinų vaistų
rinkinys.

Fot. Vilma Šileikienė

užrašas „*Veratrum alb.*“ (lobelio arba baltasis čemerys). Tikėtina, kad iš šio nuodingo augalo pagaminti homeopatiniai vaistai buvo skirti gydyti cholera. Kito buteliuko su užrašu „*Febrifugo*“ vaistai skirti karščiavimui malšinti. Kad tai originalūs vaistai, liudija homeopatijos, kaip pseudomokslo, atsiradimas XVIII a. pabaigoje⁴. Tarp skrynutės aksesuarų galima aptikti Sankt Peterburge (Rusija) pagamintą stiklinį buteliuką, ant kurio užrašas „*Pommade Hongroise*“ su rudos spalvos sukietėjusiu turiniu – tai ūsų modeliavimo priemonė, Vilniuje (Вильно) pagaminto tepalo buteliuką su išlikusia gelsvos spalvos, nesukietėjusia kreminės konsistencijos mase, skirta išoriniam vartojimui, nedidelę skardinę dėžutę su juodos spalvos sukietėjusia bei suskilinėjusia mase, tikėtina, skirta batų priežiūrai. Taip pat dėžutėje yra higienos reikmenys: indeliai su muilo, anglies (?) milteliais, sulenkiami kelių modifikacijų dantų krapštukai, pagaminti iš plonų kaulinių plokštelių, kvepalų buteliukai, sulenkiamas peiliukas bei rašymo priemonė (8 pav.).

Dėžutė iš dalies sunykusi, matomos įsilaužimo žymės: išlaužtas užraktas, aplink užraktą suknežinta juodmedžio danga, prarastas raktelis, atsiklijavusios ir sulankstytos geltonojo metalo dekoru juostelės, dalies fragmentų trūksta. Iškritusi apyraktė, kuri pasidengusi žalsvos spalvos oksidais. Dėžutės šonuose kai kur atsiklijavęs bei pakilęs juodmedžio medienos lukštas, dangčio viršuje trūksta šios medienos fragmentų, ant dangčio dangos matomos pūslės. Dalis geltonojo metalo fragmentų patamsėję, užraktas surūdijęs. Dėžutės apatinėje dalyje

8 pav.
Smulkūs dėžutės turinio
fragmentai.

Fot. Vilma Šileikienė

atsiklijavę raudonmedžio plokštelių apvadai, apsitrynęs bei išplyšęs žalsvos spalvos popierius, dugnas perskilęs. Eksponato paviršius (vidus ir išorė) padengtas nešvarumais. Iš dalies sunykusi lako danga. Atsiklijavęs veidrodžio rėmelio apvadas, neišlikęs ir pats veidrodis. Dėžutės viduje daug kur atsiklijavusios pertvarėlių jungtys, apiplyšę raudonos spalvos faktūrinio popieriaus fragmentai, susidėvėjęs raudonos spalvos audinys. Ant aksesuarų su metaliniais paviršiais matomos rūdys ir žalios spalvos oksidai, išsisluoksniavusi kai kurių metalinių dėžučių danga. „Prikepusios“ stiklinių buteliukų auselės, vienos išorinė dalis nuskilusi ir prarasta. Metalinio indelio su sukietėjusia mase (tikėtina, skirta batų priežiūrai) dangtelis aplūžęs. Trūksta dalies peiliuko geležtės. Išlikę tik kai kurių aksesuarų fragmentai.

Cheminių tyrimų rezultatai

Prieš pradėdant restauruoti dėžutę atlikti paviršiaus dangos, klijų, geltonojo metalo juostelių, inkrustacijai naudotų medžiagų tyrimai. Metalų lydiniai ištyrinėti XRF metodu. Rentgeno fluorescencinė spektrometrinė analizė atlikta portatyviu ekspres-analizatoriumi *EXPERT Mobile* (Ukraina). Lydinių elementinė sudėtis masės procentais nustatyta atliekant matavimus keliuose taškuose dirbinio paviršiuje. Danga ir kitos organinės kilmės medžiagos ištyrinėtos FTIR analizės metodu. IR spektrai užrašyti spektrometru *ALPHA (Bruker Optics)* mėginio specialiai neparuošiant ir naudojant deimanto kristalo plokštelę arba mėginį sumaišant su KBr ir presuojant į tabletes; spektro intervalas – nuo 4000

iki 400 cm⁻¹, 24 skenavimai, skiriamoji geba – 4 cm⁻¹. Tiriamųjų medžiagų IR spektrai palyginti su duomenų bazėje esančiais standartinių medžiagų IR spektrais.

Nustatyta, kad eksponato paviršiaus lakas – natūrali derva – šelakas, metalo fragmentai klijuoti baltyminiais klijais, į kuriuos pridėta kreidos. Nustatyti metalinio dekoru lydiniai. Briaunas juosiančių ir siaurų inkrustacijos juostų lydinys – žalvaris (Cu – 61,69 %, Zn – 37,03 %). Dangčio centrinės dalies inkrustavimo ir graviravimo metalo lydiniai yra trijų skirtingų tipų: geltonas metalas – žalvaris (Cu – 74,75 %, Zn – 23,13 %), rausvas metalas – vario lydinys (Cu – 85,88 %, Zn – 9,06 %), baltas metalas – alavo lydinys (Sn – 97,97 %, Pb – 1,09 %).

Inkrustuoti baltos spalvos zoomorfiniai fragmentai bei smulkios stilizuotos kekės su centrine girlianda, remiantis FTIR analizės rezultatais, – natūrali kaulinė medžiaga. Viršutinėje inkrustacijos dalyje esanti blizgi medžiaga – perlamutras.

Tyrimams taip pat buvo pateiktos ir skrynutėje esančios priemonės:

1. Cilindro formos metalinė dėžutė su plastikiniu dangteliu (dėžutės viduje sukietėjusi juoda masė, tikėtina, skirta batų priežiūrai). Dėžutės metalas – geležies lydinys su alavo danga (Sn – 49,17 %, Fe – 48,59 %), dangtelis – gamtinis polimeras.
2. Dvi stačiakampės metalinės dėžutės. Dėžučių metalas – geležies lydinys su alavo danga.
3. Stiklinė stačiakampė dėžutė su metaliniu dangteliu, kurios viduje du stačiakampiai skirtingų polimerinių medžiagų gabalėliai. Dangtelis štampuoto metalo – vario lydinys su sidabro danga, dėžutės korpusas – švino silikatinio stiklo (SiO₂ – 55,71 %, Pb₂O₃ – 39,74 %), viduje esančios polimerinės medžiagos gabalėliai – lateksas ir nevulkanizuota guma.
4. Dvi skirtingo aukščio stiklinės su metaliniais dangteliais. Dangteliai pagaminti iš štampuoto metalo – vario lydinio su sidabro danga. Stiklinė medžiaga – švino silikatinis stiklas. Vienoje stiklinėje esantys geltoni milteliai – muilas, kitoje stiklinėje esančių juodųjų miltelių sudėtis nenustatyta.
5. Balto stiklo buteliukas su tepalu, užrašas etiketėje: „Аптека Э. Шпорь Вильно. НАРУЖНОЕ“. Dangtelis – alavinis (Sn – 89,10 %, Sb – 7,44 %, Pb – 1,46 %), stiklas – matinis, baltas (SiO₂ – 85,42 %, Al₂O₃ – 6,71 %, Pb₂O₃ – 3,64 %).
6. Stiklinis buteliukas su ūsų priežiūrai skirtu tepalu. Stiklas – bespalvis, silikatinis.

7. Maža stiklinėlė – švino silikatinis stiklas (SiO_2 – 69,72 %, Pb_2O_3 – 30,15 %).

8. Lėkštelės (2 vnt.) – sidabrinės (Ag – 87,24 %, Cu – 6,74 %, Zn – 3,53 %), vidinėje lėkštelių pusėje matomas korozijos sluoksniu, kuriame daug geležies (38 %), cinko (16 %), švino (10 %). Manoma, kad ši korozija galėjo susidaryti dėl sidabro reakcijos su lėkštelėse buvusiomis medžiagomis.

Taip pat tyrimams buvo pateiktos dėžutėje esančios įrankių medžiagos, kuriose dominuoja geležies lydiniai, žalvaris, natūrali kaulinė medžiaga. Kartoninių pertvarėlių faktūrinis raudonos spalvos popierius padengtas natūralios dervos laku.

Tyrimus atliko aukščiausios kategorijos restauravimo technologė dr. Laima Grabauskaitė.

Restauravimo eiga

Kelioninė dėžutė iš dalies demontuota: atsukus medsraigčius nuimti vyriai su dėžutės dangčiu, išimtas užraktas bei dangčio varstymą ribojantys mechanizmai. Iš dėžutės išimtos dvi perdangos su visais aksesurais. Iš dėžutės vidaus išimtos atsiklijavusios bei išplyšusios kartoninės pertvarėlės. Nuo dėžutės dangčio nuimtos atsiklijavusios ir sulankstytos žalvarinės juostelės.

Dulkių siurbliu išsiurbtos dėžutės viduje buvusios dulkės. Nuo dėžutės paviršiaus pašalinti nešvarumai, apnašos, vaško bei klijų likučiai. Nuvarvėjusio vaško likučiai, vabzdžių apnašos bei gausiau pridžiūvę nešvarumai nuvalyti mechaniškai, nepažeidžiant dangos, likę nešvarumai nuvalyti šiltu vandeniu, paviršių iškart nusausinant. Dėžutės lako dangos paviršius valytas emulsija (lygiomis dalimis – spiritas, vanduo, terpentinas). Lako dangos sluoksniams suvienodinti naudota smulki (0000) metalo vilna. Iš griovelėlių, skirtų įklijuoti žalvario juostelėms, pašalinti seni klėjai. Klėjai pašalinti mechaniškai pagal griovelio plotį pritaikytu kaltu. Nuimtos žalvarinės juostelės ištiesintos ir įklijuotos į joms skirtas vietas. Naujai pagamintos skirtingo pločio (0,8 mm ir 2 mm) trūkstaamos žalvario juostelės. Žalvarinius juostelių ruošinius pagamino LDM Prano Gudyno restauravimo centro eksperto kvalifikacinės kategorijos metalo restauratorius Rimvydas Derkintis. 0,8 mm pločio fragmentams atkurti panaudota 1018 mm, 2 mm pločio – 860 mm ilgio, keliskart iki reikiamos formos valcuota ir atlaidinta žalvarinė viela. Žalvarinių gyslų apatinėje dalyje dilde padaryti įrėžai, užtikrinantys geresnį sukibimą su klijuojama danga. Žalvarinių juostelių įklijavimui panaudoti firmos

„Kremer“ klizai „Paraloid B 72“ etilacetate (tūbelėje). Smulkaus rupumo dildėmis pašalintas įklijuotų žalvarinių juostelių paviršinis perteklius, taip užtikrinant dangos tolygumą.

Suklijuoti atsiklijavę juodmedžio lukšto fragmentai, trūkstami atkurti iš juodmedžio medienos masyvo. Fragmentai priklijuoti šaltais odos klizais⁵. Medienos perteklius pašalintas aštriu kalnu. Iš juodmedžio medienos masyvo atkurtos suknežintos dėžutės briaunos (pažeidimai atsiradę išlaužus užraktus).

Perklijuotas subyrėjęs cilindro formos buteliukams skirtas futliaras. Buteliukams skirtų nišų aukštis buvo nustatoma pušinėmis plokštelėmis, priklijuotomis viena ant kitos. Pušinės plokštelės perklijuotos, prieš tai nuo jų šiltu vandeniu pašalinus senus klizus. Buteliukams skirtas futliaras įklijuotas į skirtą nišą.

Perklijuotos iškritusios bei išplyšusios kartono pertvarėlės su faktūriniu raudonos spalvos popieriumi. Nešvarumai nuo pertvarėlių kartu su lako dangos likučiais pašalinti vatos tamponėliais, suvilgytais spiritu. Atsiklijavę popieriaus fragmentai klijuoti šaltais odos klizais. Trinties, įplyšimų bei mechaninių pažeidimų vietos užtonuotos akvarele „White nights“ (Sankt Peterburgas, Rusija), parenkant spalvą, artimą originalui. Faktūrinio popieriaus danga padengta silpnos koncentracijos „lemon“ šelako politūros vienu sluoksniu.

Restauruotas skilęs dėžutės pagrindas: plyšiui užtaisyti pagal įtrūčio plotį iš beržo medienos išdrožtas ir įklijuotas pleištą. Medienos perteklius pašalintas aštriu kalnu. Apatinėje dalyje atkurtas išplyšęs žalsvai mėlynas popieriaus fragmentas. Jis atkurtas tonuotu panašaus storio popieriumi. Fragmentas priklijuotas 20 % kviečių krakmolo klizais. Mechanškai pažeisti bei nudilę autentiško popieriaus fragmentai kartu su įklijuotu pleištu užtonuoti akriline tempera taškinio retušo būdu. Žalsvai mėlyno popieriaus fragmentus atkūrė I kategorijos meno kūrinių ant popieriaus restauratorius Paulius Zovė.

Restauruota veidrodžio medinė dalis: pašalinti nešvarumai, seni klizai, storo kartono juosta su apskaitos numeriu tam, kad būtų galima įsprausti veidrodį. Priklijuotas atsiklijavęs raudonmedžio apvadas. Naudojant šelako politūrą atnaujinta danga. Įstatytas naujas veidrodis su 15 mm pločio facetu.

Atkurta dėžutės danga: dangos spalvinei korekcijai panaudotas firmos „Borma wachs“ spiritinis juodos spalvos beicas. Smulkūs mechaniniai pažeidimai užtaisyti tonuotu bičių vašku. Dėžutės danga atkurta naudojant šelako politūrą bei pemzos miltelius, kuriais užpildytos kai

kur atsivėrusios medienos poros. Nesesero danga atnaujinta gelsvos spalvos „*lemon*“ šelako politūra.

Užkonservuoti dėžutės varstymo bei užrakto mechanizmai. Dangčio varstymą ribojantys mechanizmai bei vyrių paviršiai nuvalyti pasigamintu lygiomis dalimis amonjako, spirito ir glicerino tirpalu. Nuvalyti paviršiai perplauti vandeniu ir nuriebinėti spiritu. Žalvariniai paviršiai padengti pašildytu mikrokristaliniu 4 % *Cosmoloid H80* vašku vaitspirite. Paviršiams išdžiūvus dangos poliruotos medvilnine skiaute. Dėžutės fragmentai sumontuoti į bendrą visumą (9 pav.).

Kelioninės dėžutės aksesuarų restauravimas

Aksesuarus su metaliniais paviršiais konservavo metalo skyriaus eksperto kvalifikacinės kategorijos metalo restauratorius Rimvydas Derkintis. Buvo atliekamas cheminis ir mechaninis aksesuarų bei jų fragmentų valymas. Pasidabruoti fragmentai buvo pamerkti į *Trilono B* 3 %, amonjako bikarbonato 1 % ir PAM *Vulpex* vandens tirpale 1 %. Suminkštinus nešvarumus, paviršius nuvalytas sijota kreida. Geležiniai cinkuoti ir sidabruoti fragmentai nuvalyti šepetėliu ir smulkia (keturių nulių) plieno vilna. Korozijos likučiai neutralizuoti firmos „*Kremer*“ *Dekoroder* tirpalu (*Renaissance metal de corrode*). Visi paviršiai padengti pašildytu mikrokristaliniu 4 % *Cosmoloid H80* vašku vaitspirite. Paviršiams išdžiūvus, dangos nupoliruotos medvilniniu audiniu. Pritaikytas užrakto raktelis, artimas dėžutės stilistikai. Kauliniai aksesuarų fragmentai nuvalyti paviršiaus aktyviaja medžiaga *Triton X – 100*. Paviršius neutralizuotas spirito ir vandens mišiniu lygiomis dalimis. Stiklinių buteliukų bei taurelių apnašos nuvalytos šiltu vandeniu ir spirito bei vandens mišiniu lygiomis dalimis. Valyta tik stiklinių paviršių išorė, išsaugant viduje esančias medžiagas (10 pav.).

Restauruotas dėžutėje buvęs vokas, laiško ištrauka ir prie eksponato priklijuota etiketė. Vokas su užrašu lenkų kalba konservuotas jo neišardant, neatskiriant suklijuotų paviršių. Pašalinti nešvarumai. Dėmės apatiniame voko krašte nuplautos distiliuotu vandeniu suvilgytais tamponėliais. Voko įplyšimai suklijuoti kviečių krakmolo kljais su akvarele tonuotu japonišku popieriumi (9 g/m²). Vokas drėkintas padidinto drėgnumo atmosferoje, išdžiovintas ir ištiesintas prese tarp gelumbių. Šie procesai buvo taikomi ir konservuojant laiško ištrauką. Etiketės išsisluoksniavęs popierius, įplyšimai, lūžiai suklijuoti kviečių krakmolo kljais. Etiketė dubliuota panašios spalvos standžiu popieriumi, prieš

9 pav.
Restauruotas eksponatas.

Fot. Vilma Šileikienė

—

10 pav.
Restauruota dėžutė su
atverstu dangčiu.

Fot. Vilma Šileikienė

tai drėkinant padidinto drėgnumo atmosferoje. Etiketė išdžiovinta ir ištiesinta tarp gelumbių.

Apibendrinimas

Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomas eksponatas buvo restauruotas ir konservuotas. Atlikti inkrustuotų metalo lydinių, metalinių dėžučių bei aksesuarų su metalo danga, stiklinių talpų, dėžutės dangos, klijų, inkrustavimo medžiagų, polimerinių bei stiklinėse talpose esančių medžiagų tyrimai padėjo įvertinti kelioninės dėžutės būklę, naudotas medžiagas bei pritaikyti atitinkamas metodikas restauruojant ir konservuojant eksponatą. Nuo medinių, metalinių, stiklinių, kaulinių paviršių, faktūrinio popieriaus pašalinti nešvarumai ir apnašos. Atkurti neišlikę juodmedžio lukšto fragmentai. Iš juodmedžio medienos masyvo atkurtos įsilaužimo metu suknežintos dėžutės briaunos, priklijuoti atsiklijavę inkrustacijos fragmentai, neišlikę atkurti. Atkurta iš dalies sunykusi šelako politūros danga. Konservuoti dėžutės varstymo, užrakto mechanizmai bei aksesuarai. Dėžutės užraktui pritaikius seną raktelį, eksponatas tapo funkcionalus. Fragmentiškai pavyko atskleisti laiško ištraukos turinį, kuriame aptariami kubilų gamybos klausimai. Remiantis analogais, analizuojant kelioninių dėžučių stilistinius bruožus, jų komplektaciją, varstymo bei užraktų mechanizmus, eksponatą, tikėtina, pavyko priskirti konkrečiam, nors ir trumpai gyvusiam Napoleono III stiliui.

Restauruojant šioje publikacijoje aprašytą objektą atsakingai dirbo profesionalūs LDM Prano Gudyno restauravimo centro darbuotojai: aukščiausios kategorijos restauravimo technologė dr. Laima Grabauskaitė atliko išsamius eksponato tyrimus; restauravimo technologė ekspertė Janina Lukšėnienė bei keramikos ekspertė Bronislava Kunkulienė teikė metodines konsultacijas; metalo restauratorius ekspertas Rimvydas Derkintis konservavo metalo fragmentus bei konsultavo savo kolegas; I kategorijos meno kūrinių ant popieriaus restauratorius Paulius Zovė restauravo popierinius fragmentus; aukščiausios kategorijos restauravimo technologė, fototyreja Vilma Šileikienė restauravimo proceso metu darė studijines nuotraukas.

išnašos

1. Neseseras (pranc. *necessaire* – būtinas) – dėklas, skrynelė ar rankinė, skirta tam tikros paskirties smulkiems daiktams sudėti. Juose saugomi asmeninės higienos, manikiūro, kosmetikos, siuvimo ar rankdarbių reikmenys. Paprastai kiekvienas laikomas daiktas turi savo skyrelį.

2. Faktūrinis popierius su lako danga, dažnai naudojamas knygų apdailai, kaip ir kolenkoras – medvilninis, klėjais įmirkytas audinys.
3. Tekstas rašytas mažaraščio žmogaus, sunkiai įskaitomas, nerišlus. Vartojami tiek lietuviški (kai kurie žodžiai tarmiški), tiek rusiški žodžiai, tekstas be skyrybos ženklų. Tekste yra sudurtinių žodžių. Teksto ištraukoje rašoma: „*ten kumas (?) nuo (Vietovardis (?)) tai nežinau jis prašo 18 rublių be to neduos (?) (sigutė (?) atiduos už 14 rublių tai priimsiu kubilu ... atsuko paskui užsuko idėjo ir ne ton parsuko prašo norkos (?) brolis o jūs nors ir pikts ir prašom įdėti kubilams dugnus nenorite leisti vinco prie mašinos (?) bet neturim darbininko ir prašom parvesti kol nelikome teisme*“.
4. Homeopatijos pradininku buvo Samuelis Henemanas (*Samuel Hahnemann*) (1755–1843). Pirmą kartą homeopatijos principai buvo publikuoti 1796 m. Dar S. Hanemanui gyvam esant, homeopatijos mokslas tapo labai populiarus ir išplito Europoje, JAV ir Azijos šalyse. Tai buvo susiję su tuo, kad tuometinė medicina daugeliu atveju neturėjo jokių priemonių kovoti su daugeliu šiais laikais išgydomų ligų bei taikė abejotinas ir menko poveikio priemones – kraujo nuleidimą, viduriavimo, vėmimo skatinimo priemones. XIX a. pab.–XX a. pr. medicinos pasiekimai praktiškai išstūmė homeopatinis vaistus. Jie vėl išpopuliarėjo XX a. antroje pusėje kartu su sveiko gyvenimo būdu ir netradicine medicina.
5. Šalti odos klėjai – firmos „Titebond“ produktas. Paruošti klėjai specialiai sukurti antikvariniams baldams bei muzikos instrumentams klijuoti. 2018 m. klijų savybės testuotos LDM Prano Gudyno restauravimo centro Mokslinių tyrimų skyriuje ir jie pripažinti tinkamais, restauruojant muziejinius eksponatus.

Literatūra ir šaltiniai

1. *Dailės žodynas*, sud. J. Mulevičiūtė ir kt., Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999.
2. Кес. Д., *Стили мебели*, Будапешт: Издательство академии наук Венгрии, 1979.
3. Interneto svetainė www.wikipedia.org, prieiga internete <https://lt.wikipedia.org/wiki/Homeopatija> (žiūrėta 2018-10-15).
4. Interneto svetainė www.homeopathycenter.org, prieiga internete <https://www.homeopathycenter.org/remedy/veratrum-album-0> (žiūrėta 2018-10-15).
5. Interneto svetainė www.wikipedia.org, prieiga internete https://lt.wikipedia.org/wiki/Lobelio_%C4%8Demerys (žiūrėta 2018-10-18).
6. Interneto svetainė www.wikipedia.org, prieiga internete https://lt.wikipedia.org/wiki/Karolis_X (žiūrėta 2018-10-18).
7. Interneto svetainė www.liveinternet.ru, prieiga internete https://www.liveinternet.ru/users/arin_levindor/post59409355/ (žiūrėta 2018-07-18).
8. Interneto svetainė www.wikipedia.org, prieiga internete https://lt.wikipedia.org/wiki/Indinis_juodmedis (žiūrėta 2018-10-19).
9. Interneto svetainė www.wikipedia.org, prieiga internete <https://lt.wikipedia.org/wiki/Neseras> (žiūrėta 2018-10-19).
10. Interneto svetainė www.zodynas.lt, prieiga internete <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/K/kolenkoras> (žiūrėta 2018-10-19).

A 19th Century Box for Travel Items – the Nécessaire

ROBERTAS ŠVELNIKAS

This small travel box (14 cm high, 22.5 cm deep, 32 cm long), made in France in the early 19th century was brought to the Lithuanian Art Museum Pranas Gudynas artisanal furniture restoration workshop in 2018 from the Šiauliai Aušros Museum. Based on stylistic properties, shape and finish materials (both interior and exterior), the box is assumed to be from the era of Napoleon III.

The item is finished in precious woods: ebony and mahogany veneer, and features a solid mahogany mirror base. The surface is decorated with floral and zoomorphic patterns, engraved plates of yellow, reddish and white metal, ivory and mother of pearl. The following contents of the box has survived: small bottles of various purpose, items of personal hygiene, writing utensils, glass jars with homoeopathic medicines and various lotions, an envelope with Polish writings, and an excerpt of a letter in Cyrillic.

Analysis of surface coating, glue, yellow metal strips and encrusted materials helped determine the type of lacquer finish used, the composition of metal alloys and glue, and materials used in accessories and utensils. Restoration and conservation methods were chosen based on this analysis. Missing metal and wooden fragments were recreated, accessory partitions and overlays were fixed and the finish of the whole item was recreated (both inside and outside). A new mirror was made.

Hinges and locking mechanisms as well as the items inside the box were preserved: chemical and mechanical surface cleaning was applied; metal surfaces were covered in a protective coating. After fixing the locking mechanism and adapting an old key that is stylistically similar to the box, the item became functional once again. After restoration, the piece regained its aesthetic appearance and can be exhibited in museum spaces.